

ઘોરણી : 12

ગુજરાતી

પાઠ : 14

છેલ્લું દર્શન

સ્વાધ્યાત્મ

પ્રશ્ન 1. નીચેના પ્રશ્નોના એક-એક વાક્યમાં ઉત્તર લખો :

(1) કવિ કોને સંબોધીને આ કાવ્ય રચ્યું છે?

➤ કવિએ પોતાની પ્રથમ પત્નીને સંબોધીને કાવ્ય રચ્યું છે.

(2) કવિ શા કારણે અસ્વસ્થ થયેલા છે?

➤ કવિ પત્નીના અવસાનને કારણે અસ્વસ્થ થયેલા છે.

(3) મિલન અને વિયોગનું સાક્ષી કોણ બન્યું છે?

➤ મિલન અને વિયોગનો સાક્ષી અન્ધિ બનેલો છે.

(4) 'છેલ્લું દર્શન' કાવ્યમાં શો ભાવ સમાવેલ છે?

➤ 'છેલ્લું દર્શન' કાવ્યમાં સૌંદર્યયોગની કૃતાર્થતાનો અને સૌંદર્યપૂજનનો ભાવ સમાવેલો છે.

પ્રશ્ન 2. નીચેના પ્રશ્નોના બે – ત્રણ વાક્યમાં ઉત્તર લખો :

(1) કવિ શેના વડે પૂજન અર્થન કરવા કહે છે? શા માટે?

> કવિ અગરબટી, દીપ, ચંદન, ગુલાલ, કુંકુમ, કુસુમ,
શ્રીફળ વગેરેશી પૂજન-અર્થન કરવા કહે છે; કારણ કે અંત
સુધી વિકસતું રહેલું, કદી ક્ષય ન પામેલું આ સૌંદર્ય છે,
તેથી એ વિભૂતિરૂપ છે. એને પૂજન - અધ્યોજ યોગ્ય છે.

(2) છેલ્લું દર્શન એવું કવિ શા માટે કહે છે?

> કવિએ પોતાની પત્નીના અવસાન નિમિત્તે લખેલા
કાવ્યને 'છેલ્લું દર્શન' કહ્યું છે. આ કાવ્ય સુંદરીનું નથી.
આ કાવ્ય સૌંદર્ય અને માંગલ્યનું છે, એના ઉપભોગનું
નહિ પણ પૂજનનું છે. એ પૂજનનું દર્શન અંતિમ સંસ્કાર
પછી નહિ મળે, તથી 'છેલ્લું દર્શન' કહ્યું છે.

(3) ‘ધમાલ’ શબ્દ દ્વારા કઈ મનોદશ પ્રગટે છે? શા માટે?

➤ ‘ધમાલ’ શબ્દ દ્વારા સ્વજનોની અને કવિની અસ્વસ્થા મનોદશ પ્રગટ થાય છે, કારણ કે મૃત્યુપ્રસંગે સ્વજનો અને કવિ પણ આંસુને રોકી શકતાં નથી. એ સૌની રોકકળથી વાતાવરણ શોકમય બની જાય છે. આથી ધમાલ ન કરો’ એમ કહીને કવિ સૌને આંસુ રોકવાની વારંવાર વિનંતી કરે છે.

પ્રશ્ન 3. નીચેના પ્રશ્નોના સવિસ્તાર ઉત્તર લખો :

- (1) ‘છેલ્લું દર્શન’ કાવ્યમાં કવિની મનઃસ્થિતિનું આલેખન કરો.
- ‘છેલ્લું દર્શન’ કાવ્યમાં કવિની મનઃસ્થિતિ અસ્વસ્થ છે. મૃત્યુની ઘટના જ એવી છે કે વ્યક્તિ પ્રત્યેનો અનુરાગ આંસુરૂપે આપોઆપ પ્રગાઠ થતો હોય છે.

એવે સમયે આંસુ ખાળવાં મુશ્કેલ હોથ છે, પણ
કવિ 'ધમાલ ન કરો' એમ ત્રણ-ત્રણ વાર કહીને પોતાના
મનને અને સ્વજનોને વારંવાર રોક્કળ કરવાની ના
પાડે છે, આંસુ સારતાં રોકે છે. કવિ મન પર સંયમ
જાળવી મૃતદેહ પાસે અગરબત્તી, દીપ, ચંદન,
કુંકુમ, કુસુમ, શ્રીફળ જેવી પવિત્ર સામગ્રી ધરવાનું કહે
છે.

આજ સુધી જે પ્રાપ્ત થયું હતું, તેની ધોન્યતાને
વાગોળવા તરફ તેઓ પોતાના મનને વાળે છે. ઘડી બે
ઘડી મળી છે, તેમાં સૌંદર્યનું છેલ્લું દર્શન કરી લેવાનું છે.
કવિની દ્રષ્ટિએ આ સૌંદર્ય પૂજનીય, પવિત્ર, માંગલ્યયુક્ત
અને જગતને પ્રસંગ કરનારું છે, કૃતાર્થતા પ્રેરનારું છે.
તેને આમ આંસુ સારીને વેડફી ન નખાય.

તેના દેણ પરથી સ્મરણચિહ્નરૂપે કશું લઈને તેને
ખંડિત પણ ન કરાય. કવિની આ જીવનદિષ્ટમાં
કૃતાર્થીતાનો અને સૌંદર્યપૂજનનો ભાવ રહેલો છે. દંપતીનું
મિલન અને એના વિયોગના સાક્ષીરૂપ અન્નિને અંતિમ બે
પંક્તિમાં દર્શાવીને કવિએ મૃત્યુની ઘટનાને અધિક ભવ્ય
અને મંગલ બનાવી દીધી છે.

(2) કવિએ મૃત્યુની ઘટનાને મંગલમય શી રીતે ગણાવી છે? -
સમજાવો.

➤ અગરબત્તી, દીપ, ચંદન, કુંકુંમ, કુસુમ, ફ્યુમ, શ્રીફળ જેવી પવિત્ર સામગ્રીનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે શુભ પ્રસંગે થતો હોય છે, પણ કવિ એ જ પવિત્ર સામગ્રીને પણીના મૃતદેત પાસે ધરવાનું કહે છે; પરંતુ હકીકતમાં એ પૂજન અને અર્થનાની સામગ્રી સૌંદર્યને અર્પણ કરવાનું કશ્યું છે.

તેઓ સૌદર્યને પૂજનીય, પવિત્ર અને મંગલમય ગળે છે. એ
સૌદર્ય જગતને પ્રસંગ કરનારું છે. એ સૌદર્ય અંત સુધી વિકસતું
રહ્યું છે. એ અખંડ ૪ રહેવું જોઈએ. કવિની આ જીવનદ્રષ્ટિ છે,
એટલે તેમણે મૃત્યુની ઘટનાને પણ પવિત્ર સામગ્રીથી
મંગલમય બનાવી છે. સોનેટની અંતિમ બે પંક્તિઓમાં તો કવિ
મિલન અને વિયોગ પ્રસંગે અભિનિંદા સાક્ષીરૂપે ઉલ્લેખ કરીને
મૃત્યુની ઘટનાને અધિક ભવ્ય અને મંગલમય અને મહિમાવંત
કરી છે.

(3) સમજાવો :

“મબ્યાં તુજ સમીપ, અનિ ! તુજ પાસ જુદાં થિયે;
કહે, અધિક ભવ્ય મંગલ નથી શું એ, સુંદરી ?”

- આ પંક્તિમાં કવિ મૃત્યુને એક અલગ દૃષ્ટિકોણથી જુએ છે. અનિની સાક્ષીએ જ વરવધુ સાત ફેરા ફરે છે અને બંનેનું મિલન થાય છે. એ જ રીતે અનિની સાક્ષીએ જ એ પતિપત્ની એકબીજાથી જુદાં પડે છે.

આવો સુયોગ બહુ દુર્લભ છે. અન્નિનું સાક્ષિત્વ એ
મંગલતાનું સૂચક છે. આ પંક્તિમાં કવિ મૃત્યુની ઘટનાને
પણ મંગલ અવસર તરીકે ગણે છે, એટલે અંતિમ
સંસ્કારના અન્નિને વિયોગનો સાથી બનાવીને મિલનની
જેમ મૃત્યુ નિમિત્તે વિયોગનો પણ મહિમા ગાય છે.

Thanks

For watching